

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНА ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ**ADMINISTRATIVE AND PROCEDURAL PROCEDURE FOR FORCED EXHIBITION OF PROPERTY DURING THE LEGAL REGIME OF MARTIAL STATE**

**Опацький Р.М., д.ю.н., доцент,
доцент кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ**

У статті досліджено особливості адміністративно-процесуальний порядок примусового відчуження майна під час дії правового режиму військового стану.

Проведено аналіз національного законодавства, судової практики застосування такого заходу при відсічі збройної агресії під час воєнного стану, як примусового відчуження майна, та висловлено науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення законодавчих підстав його застосування орієнтуючись на необхідність забезпечення захисту прав громадян та юридичних осіб, а також інтересів держави загалом.

На виконання завдань дослідження в межах наукової статті автором з'ясовано правову природу процедури примусового відчуження майна ід час дії правового режиму військового стану, визначено особливості та виокремлено окремі вади її адміністративно-правового регулювання.

У процесі дослідження адміністративно-процесуального порядку примусового відчуження майна під час дії правового режиму військового стану зумовило низку висновків: по-перше, дані процедури є адміністративними, оскільки здійснюється за ініціативи суб'єктів владних повноважень на виконання останніми владно-управлінських функцій та в межах публічно-правових відносин, також необхідно вказати на схожість правової природи даних процедур та порядку їх реалізації, однак з відмінністю в приводах, об'єктах відчуження та порядку їх судового оскарження та вади процедури відчуження індивідуального майна в умовах правового режиму воєнного стану, зокрема стосовно обмеження прав; по-друге, діяльність уповноважених органів по примусовому відчуженню майна в умовах воєнного стану детально регламентована нормативно-правовими актами; по-третє, у разі виникнення спірних питань, оскарження рішення дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, справи підсудні Окружним адміністративним судам.

Констатовано факт відсутності в чинному законодавстві чіткого визначення майна, яке б підлягало примусовому відчуженню під час дії правового режиму військового стану. Більше того, не передбачено перелік майна, яке не може бути відчужено ні при яких умовах.

Ключові слова: примусове відчуження майна; процедури примусового відчуження; справи про примусове відчуження; правовий аналіз; удосконалення законодавства.

The article examines the peculiarities of the administrative-procedural order of forced alienation of property during the legal regime of martial law.

An analysis of the national legislation, judicial practice of the application of such a measure in repelling armed aggression during martial law, as forced expropriation of property, was carried out, and scientifically based proposals were made to improve the legislative grounds for its application, focusing on the need to ensure the protection of the rights of citizens and legal entities, as well as the interests of the state in general.

To fulfill the tasks of the research within the scope of the scientific article, the author clarified the legal nature of the procedure of forced alienation of property during the legal regime of martial law, determined the features and singled out certain defects of its administrative and legal regulation.

In the process of researching the administrative-procedural order of forced alienation of property during the legal regime of martial law, a number of conclusions were drawn: firstly, these procedures are administrative, since they are carried out at the initiative of the subjects of power to perform the latter's power-management functions and within the limits of public – legal relations, it is also necessary to point out the similarity of the legal nature of these procedures and the order of their implementation, however, with differences in the reasons, objects of alienation and the order of their judicial appeal and defects of the procedure of alienation of individual property under the conditions of the legal regime of martial law, in particular with regard to the limitation of rights; secondly, the activity of the authorized bodies on the forced alienation of property in the conditions of martial law is regulated in detail by regulatory and legal acts; thirdly, in the event of controversial issues, appeals against the decision of actions or inaction of the subject of authority, the cases are subject to the District Administrative Courts.

The fact of the absence of a clear definition of property in the current legislation, which would be subject to forced alienation during the legal regime of martial law, was established. Moreover, there is no list of property that cannot be alienated under any conditions.

Key words: forced alienation of property; forced alienation procedures; cases of forced alienation; legal analysis; improvement of legislation.

Постановка проблеми. Відкрита збройна агресія російської федерації 24 лютого 2022 року внесла свої корективи в життя кожного українця, змусила консолідуватися все суспільство заради досягнення перемоги та збереження власної ідентичності в колі європейських країн. Водночас війна вимагає залучення значних матеріальних ресурсів, в тому числі товарів подвійного використання, так і матеріалів цивільних товарів (легкові автомобілі, автобуси, тощо).

З огляду на швидкоплинність та інтенсивність бойових дій Сила оборони України критично не вистачає саме товарів цивільного призначення. Чинним законодавством передбачено примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану. Водночас ч. 4 ст. 41 Конституції України передбачає що примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного від-

шкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану [1].

Саме дотримання процесуального порядку відчуження приватного майна, дотримання прав і свобод людини і являє актуальність нашого дослідження.

Стан опрацювання. Проблемам відчуження майна були присвячені значні напрацювання вчених цивілістів (Уразова Г., Наконечний А., Місяць А.). Водночас вчені-адміністративісти також не залишили поза увагою досліджувану нами проблематику. Ми не будемо перераховувати всіх науковців, які мали дотичне відношення до згадуваної проблеми. Зазначимо лише тих, хто присвятив свої роботи безпосередньому вивченню адміністративно-правового правового регулюванню примусовому відчуженню майна. Отже, Суєтнова Є.П., Наконечний А.Б., Головні І.Я., Крупник Р. В. та ін. розглядали процедуру відчуження земельних ділянок для суспільних потреб та з мотивів суспільної

необхідності. Ільницький О.В., Бакуліна С.В. досліджували проблеми правового регулювання процедур відчуження земельних ділянок для суспільних проблем, які стають предметом адміністративно-правових спорів в судах піднімали та намагалися вирішити.

Таким чином, адміністративно-процесуальному порядку примусового відчуження майна під час дії правового режиму військового стану у вітчизняній науці не було приділено достатньо уваги.

Метою статті є дослідження адміністративно-процесуального порядку примусового відчуження майна під час дії правового режиму військового стану та вироблення пропозицій щодо його покращення.

Для досягнення поставленої мети, необхідно виконати наступні **завдання**: проаналізувати чинні нормативні акти, які здійснюють процесуальну регламентацію примусового вилучення майна під час дії правового режиму воєнного стану; дослідити адміністративно-процесуальну регламентацію відчуження майна; виробити пропозиції щодо удосконалення досліджуваного напрямку.

Вклад основного матеріалу. Відкрита збройна агресія відносно України змусила переглянути ставлення до певної категорії прав людини, в першу чергу це стосуються права власності. Дане твердження знайшло своє відображення в Указі Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану» [2], відповідно до п.3 цього документу, передбачена можливість, у разі необхідності обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права власності, передбаченого статтями 41–44 Конституції України.

Право примусового вилучення майна під час дії правового режиму воєнного стану є п. 4 статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3], яким передбачено примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка. Як впливає із зазначеного, норма носить бланкетний характер та відсилає нас до іншого нормативного акту.

Основним нормативним актом, який забезпечує адміністративно-процесуальну регламентацію примусового відчуження майна є Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» (далі – Закон) [4].

Перш за все зазначеним Законом передбачено що підставою для примусового відчуження або вилучення рухомого майна, може бути використання цього майна для забезпечення діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу України і щодо якого існує ризик переривання його функціонування у зв'язку з перебуванням такого майна на території адміністративно-територіальної одиниці України, щодо якої існує загроза її тимчасової окупації та межі якої розташовані на відстані не більше 30 кілометрів від району ведення воєнних (бойових) дій або від тимчасово окупованої території. Таким чином Закон окреслює коло предметів, які можуть бути відчужені, а саме ті предмети які можливо використати для забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності. Крім того, другою підставою є збереження майна від потрапляння його до противника. Важливою умовою з територіальна окресленість, на якій можуть здійснюватися примусові заходи, а саме тридцяти кілометрова зона від району бойових дій з метою недопущення захоплення майна ворогом. Важливо зазначити, що якщо мета примусового відчуження майна не заходи по недопущенню потрапляння майна до рук ворога, дана норма не застосовується.

Дана позиція підтримується і судами України. Відповідно до Постанови Восьмого апеляційного адмі-

ністративного суду по справі № 380/8259/22 пров. № А/857/13072/22 від 21 грудня 2022 року залишено без задоволення позовну заяву щодо визнання протиправними дії Львівського районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки Львівської області і Львівської районної військової адміністрації, які полягають у тому, що Львівським районним територіальним центром комплектування та соціальної підтримки Львівської області, за погодженням з Львівською районною військовою адміністрацією, видано лист №1438 від 01.03.2022 року, який містить пропозицію до Львівської митниці незаконно відчужити належний громадянину Республіки Польща ОСОБА_1 (ОСОБА_2) транспортний засіб марки OPEL VIVARO, реєстраційний номер НОМЕР_1, VIN-код НОМЕР_2 [5].

Рішення про примусове відчуження або вилучення майна приймається військовим командуванням в період дії правового режиму воєнного стану, погодженим відповідно з Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради.

Водночас, згідно ч. 3 статті 4 Закону, відчужена майна на території яких ведуться бойові дії, та здійснюється за рішенням Головнокомандувача Збройних Сил України, без погодження з вище зазначеними органами. Зазначена норма виступає цілком логічною з огляду на наступне: в сучасних умовах ведення воєнних дій, обстановка може змінюватися швидко, що не дає часу на погодження дій у всіх інстанціях. По друге, у більшості випадків, органи місцевої влади у прифронтових територіях перебувають в евакуації, що не дозволяє вчасно погодити прийняті рішення.

Зазначений Закон передбачає декілька способів примусового відчуження або вилучення майна: примусове відчуження майна з попереднім повним відшкодуванням його вартості; примусове відчуження з наступним повним відшкодуванням його вартості; вилучення майна без відшкодування вартості такого майна.

Таким чином варто виділити дві форми примусового відчуження майна: платне та безплатне.

Поряд з тим, платне примусове відчуження майна в свою чергу поділяється на відчуження з попереднім повним відшкодуванням його вартості майна та примусове відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості.

Порядок платного примусового вилучення майна регламентовано Постановою Кабінету міністрів України від 31 жовтня 2012 р. № 998 «Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [6].

Передача майна у державну власність у разі прийняття про це відповідного рішення оформляється актом приймання-передачі, який підписується сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті, районної, обласної ради або секретарем, заступником голови відповідної ради та уповноваженою особою військового командування або органу, на який покладено здійснення заходів правового режиму надзвичайного стану, та скріплюється печатками місцевої ради і військового командування чи органу, на який покладено здійснення заходів правового режиму надзвичайного стану відповідно до закону.

Акт приймання-передачі підписується зазначеними особами у порядку, встановленому законом [7].

Таким чином, обов'язок передачі майна виникає з моменту підписання акту прийому передачі.

У випадку, коли власник відмовляється підписати акт прийому-передачі, майно вилучається без його згоди, про що робиться відповідний запис в цьому ж акті.

Статтею 8 цього закону визначено, що «цінка майна, що підлягає примусовому відчуженню, проводиться

у порядку, встановленому законодавством про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність. У разі неможливості залучити до оцінки майна суб'єктів оціночної діяльності – суб'єктів господарювання така оцінка проводиться суб'єктами оціночної діяльності – органами державної влади або органами місцевого самоврядування за погодженням із власником майна. У разі відмови або відсутності власника майна зазначені органи мають право проводити таку оцінку самостійно». При цьому слід відзначити, що оцінка майна, за якою попередньому власнику було відшкодовано вартість примусово відчуженого майна, може бути оскаржена до суду [8].

Водночас власник примусово відчуженого майна, відповідно до статті 55 Конституції України «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб», має право звернутися до суду з метою оскарження прийнятого рішення. Відповідно до статті 19 КАСУ, позовну заяву про оскарження дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень підсудні Окружним адміністративним судам [9].

Право на відшкодування вартості майна у разі його примусового відчуження в умовах правового режиму воєнного стану мають юридичні особи комунальної і приватної форми власності та фізичні особи, у яких відчужено майно для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану або для відвернення чи ліквідації ситуацій, що стали причиною введення правового цього стану, і відповідно їх правонаступники та спадкоємці (стаття 9 Закону).

В умовах правового режиму воєнного стану власник майна (фізична особа, чи уповноважений представник юридичної особи) подає заяву про виплату наступної повної компенсації за примусово відчужене майно за місцем відчуження майна до територіального центру комплектування та соціальної підтримки.

До заяви в обов'язковому порядку додаються акт про примусове відчуження майна та висновок про вартість такого майна.

У заяві зазначаються такі відомості про заявника: повне найменування (для юридичних осіб) або прізвище, ім'я та по батькові (для фізичних осіб); місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб); ідентифікаційний код (для юридичних осіб), реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовилися від прийняття такого номера та повідомили про це відповідному органу державної податкової служби і мають відмітку в паспорті); реквізити банківського рахунка.

Уповноважений орган зобов'язаний розглянути заяву протягом десяти робочих днів з дня її подання. У разі необхідності, термін розгляду заяви може бути продовжений, однак загальний термін розгляду заяви не може перевищувати календарного місяця з моменту її отримання.

За результатами розгляду заяви уповноважений орган оформлює висновок про здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного стану.

У висновку зазначаються: дата його видачі, найменування органу, прізвище та ініціали посадової особи, що його видала; дата прийняття і номер акта, на підставі якого здійснено примусове відчуження майна; найменування майна, що примусово відчужене; розмір компенсації, що підлягає виплаті; відомості про заявника, який подав відповідну заяву.

Уповноважена посадова особа підписує висновок із зазначенням прізвища та ініціалів і скріплює підпис печаткою.

Висновок оформляється у трьох примірниках. Перший примірник передається заявникові, другий – територіальному органу Казначейства, третій зберігається за місцем його оформлення.

Збір, зберігання та облік висновків покладається на орган який його видав.

Виплата компенсації за примусове відчуження майна здійснюється за рахунок бюджетних коштів у межах фінансування органу який прийняв рішення про вилучення майна.

В підсумку варто наголосити, що дослідження адміністративно-процесуального порядку примусового відчуження майна під час дії правового режиму воєнного стану зумовило низку висновків: по-перше, процедура примусового відчуження майна під час дії правового режиму воєнного стану є адміністративною, оскільки здійснюється за ініціативи суб'єктів державно-владних повноважень наділених виконавчо-розпорядчими функціями в межах публічно-правових відносин; по-друге, діяльність уповноважених органів по примусовому відчуженню майна в умовах воєнного стану детально регламентована нормативно-правовими актами; по-третє, у разі виникнення спірних питань, оскарження рішення дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, справи підсудні Окружним адміністративним судам

Водночас чинне законодавство не передбачає чіткого визначення яке майно підлягає примусовому відчуженню під час дії правового режиму воєнного стану. Більше того, не передбачено перелік майна, яке не може бути відчужено ні при яких умовах. Саме дана проблематика буде темою наших наступних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про введення воєнного стану у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 2 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
4. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України 17 травня 2012 року № 4765-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013. № 15. ст. 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>
5. Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду по справі № 380/8259/22 пров. № А/857/13072/22 від 21 грудня 2022 року.
6. Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Постанова Кабінету міністрів України від 31 жовтня 2012 р. № 998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2012-%D0%BF#Text>
7. Сластнікова Г.О. Особливості адміністративно-правового регулювання процедур примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. с. 270–272.
8. Миронюк Р.В., Сластнікова Г.О. Особливості відчуження майна в умовах воєнного стану: адміністративно-правовий аспект. *Юридичний бюлетень*. 2022. Випуск 24. С. 128–136.
9. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (з наступними змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, 37. Ст. 446.